

Els convents maresmencs a través de *Las casas de religiosos en Cataluña* i *Los religiosos en Cataluña* de Gaietà Barraquer i Roviralta

Albert Montalbán Arenas
Héctor López Silva

Breu trajectòria vital de Gaietà Barraquer i Roviralta

Gaietà Barraquer i Roviralta (Barcelona 5/XII/1839 - 31/XII/1922), eclesiàstic i historiador, nasqué en el si d'una família originària de Sant Feliu de Guíxols. (Cortès 2017) Era el major de vuit germans, dels quals el seguiren les figures del militar Josep Oriol (1848-1924), que fou capità general de Catalunya; Josep Antoni (1852-1924), oftalmòleg; i Lluís (1855-1928), neuròleg, ambdós iniciadors d'una nissaga de metges destacats que perdura fins els nostres dies. D'aquests vuit germans, els quatre restants foren dones: la primera esdevingué monja jerònima; la següent enllaçà matrimoni amb Leopold Flequer i esdevingué mare del que fou vicari general de la diòcesi de Barcelona, Josep Flequer i Barraquer; la més petita es casà amb el metge Manel Massó, i per últim, Angelina Barraquer es casà amb Francesc Vidal i Gimbernat, advocat de Cambrils, pares del cardenal Francesc d'Assís Vidal i Barraquer (1868-1943), l'anomenat *cardenal de la pau* (Muntanyola 1976: 22-25; Zaragoza 2007: 315-317 i 349-351).

Gaietà Barraquer i Roviralta cursà estudis de dret i teologia i fou ordenat prevere el 1869 (Vives 1972). Fou catedràtic i professor d'història eclesiàstica, patrologia i oratòria al Seminari Conciliar de Barcelona, posició que aprofità per influir i ajudar en la construcció i formació del Museu Arqueològic de Barcelona el 1879. (Puigvert 1999, Serra 2003). Inaugurà el curs 1883-1884 al seminari amb la lliçó *Oratio pro illibata Honorii I pontificis Orthodoxio vindicanda* i també el curs 1893-1894 amb una altra lliçó anomenada *Importancia de la Patrologia* (Bada 1983: 138-139). Dedicà bona part de la seva vida a la investigació històrica i col·laborà en algunes publicacions com *La Ciència Cristiana*, on estudià el fonament jurídic de la Inquisició i col·laborà ocasionalment amb el *Correo Catalán* (Tasis / Torrent 1966: I, 138-139).

L'any 1902 fou breument rector ecònom de Santa Maria del Pi (Vergés 1992: 218), però poc temps després el papa Lleó XIII li concedí la plaça del cabiscol del capítol de la Catedral de Barcelona, esdevenint canonge xantre a causa de la seva gran producció historioliterària i pietat religiosa (Manent 1998).

Més tard esdevingué assessor arqueològic del bisbat, càrrec que ostentà fins a la seva mort. Des d'un primer moment, es mostrà reticent en aconsellar al

bisbe Casañas perquè donés permís als rectors, per així vendre els objectes de les parròquies i esglésies de la diòcesi amb la finalitat d'aconseguir ingressos. (Pijoan 1929: 3-4). Barraquer fou un personatge actiu en l'àmbit eclesiàstic, estant present en múltiples juntes i tribunals, com ara la junta auxiliar de la diòcesi de Barcelona,¹ la comissió per a la festa de coronació canònica de Ntra. Sra. de Bonanova,² membre de la Junta Provincial de Beneficència,³ o la junta que es va crear per celebrar a Barcelona els 25 anys del pontifici de Lleó XIII.⁴ Tanmateix esdevingué compromissari per a l'elecció del senador eclesiàstic de la circumscripció de Barcelona,⁵ i formà part del concili per a la renovació de llicències eclesiàstiques,⁶ del tribunal d'oposicions per a mestre de cerimònies⁷ i per a la plaça vacant de tenor de la Catedral de Barcelona.⁸

De ben jove, Gaietà Barraquer es relacionà amb cercles integristes i afins al carlisme, adoptant postulats ideològics procedents de tertúlies i debats antiliberals, reaccionaris i tradicionalistes, entaulant amistat amb personalitats destacades com l'historiador carlí Ferran de Segarra i de Siscar (De Segarra 1999: 80) Malgrat tenir present la seva ideologia conservadora, Barraquer i Roviralta seguí els passos de l'alta jerarquia de l'Església catalana, acceptant l'Estat liberal de la Restauració i la seva política confessional, fent evidents les seves pròpies contradiccions polítiques.

Les seves idees i argumentacions polítiques les intercanviava en l'anomenada «Colla dels Minyons», un cercle intel·lectual d'amics eclesiàstics de la qual també en formaven part personatges de l'església catalana tan rellevants com Ricard Cortés, Josep Torras i Bages, Antoni Estalella, Manuel de Ros, Jaume Almera, Jaume Collell i Celestí Ribera, com l'il·lustre Jacint Verdaguer, que els anomenà «els doctors de la llei» (Bonet 1984: 446; Gabernet 1987: 96; Requesens 2000: 42; Bonet / Martí 1990: 441). Convé ressaltar la gran amistat que mantingué amb Fèlix Sardà i Salvany, a qui recolzà en tot moment en l'elaboració i publicació de la seva obra més rellevant, *El liberalismo es pecado. Cuestiones candientes*, com en la posterior defensa del seu treball (Bonet / Martí 1990: 320-321).

Així mateix, guardà una estreta relació amb el cardenal Salvador Casañas i Pagès (1901-1908) a qui Barraquer anomenava, considerava i esdevingué «pare espiritual» i «mecenes de sempre», i al qual li dedicà els seus dos principals llibres que s'estudiaran en aquest treball, *Las Casas de religiosos en Cataluña*

¹ *La Vanguardia*, 11/XI/1889, p. 2.

² *La Vanguardia*, 06/IX/1900, p. 2.

³ *La Vanguardia*, 17/II/1891, p. 2.

⁴ *La Vanguardia*, 04/IV/1902, p. 2.

⁵ *La Vanguardia*, 01/V/1907, p. 2.

⁶ *La Vanguardia*, 15/I/1910, p. 3.

⁷ *La Vanguardia*, 08/VII/1914, p. 4.

⁸ *La Vanguardia*, 06/VIII/1914, p. 4.

durante el primer tercio del siglo XIX (1906) i Los Religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX (1915-1917).

Objectius de la seva obra

El motiu de la realització i existència d'aquestes dues obres no té cap explicació si no es té present la vida i les vivències personals de Gaietà Barraquer i Roviralta. En els pròlegs de les dues obres —recordar que Barraquer copia el pròleg de la primera obra i l'utilitza per a la segona, sense variar gaire el seu contingut—, es pot llegir i constatar que haver nascut 4 anys després dels successos de 1835 —va néixer el 1839— el va marcar profundament.

Els seus parents més propers li expliquen els diversos successos ocorreguts durant aquell any. Unes històries que es poden complementar amb visites a les restes dels edificis religiosos, i també amb les experiències de conèixer antics monjos i religiosos exclaustats que li expliquen les seves vivències durant els successos d'inestabilitat política que es van viure a principis del s. XIX, i amb especial èmfasi durant els fets de 1835. Amb el pas dels anys, Barraquer s'adona que a mesura que es va fent gran les cases de religiosos que van sobreviure a la desamortització i les bullangues es van enrunant, esfumant-se la seva essència religiosa.

Passats els anys, molts dels testimonis i sobrevivents dels successos de la revolució de 1835 van desaparèixer, i l'oblit s'apodera de les seves vivències. Aquest fet produí que al canonge Barraquer, casualment —vegeu la ironia—, se li acudís redactar una obra amb una part descriptiva de les cases de religiosos i una segona part amb la història dels diversos successos històrics que els afectaren al llarg del primer terç del s. XIX. Però encara restaven vius alguns exclaustats, i va veure que podia aprofitar l'avinentesa per entrevistar-los i incloure els seus relats en la seva obra.

Pensament i ideologia

Tant la figura del canonge Gaietà Barraquer Roviralta com les seves dues obres, són un bon exemple del pensament reaccionari antiliberal a Catalunya, arquetípic del s. XIX i de principis del XX. És en els pròlegs d'ambdues obres on trobem plasmat de primera mà els objectius d'aquesta obra i, seguidament, però també com a conseqüència, la línia política i ideològica de Barraquer.

Les bullangues de 1835 foren la causa directa que causà la desaparició i destrucció de les cases de religiosos que hi havia a Catalunya (Garcia Rovira 1989: 269-279; Ollé 1993: I, 70-94).

Segons l'autor, aquesta destrucció provocà l'oblit de les persones que es veieren afectades i, sobretot, dels edificis en què hi vivien. Malgrat els fets, es redactaren obres que tractaven i estudiaven els successos, com les que es refereix en el seu pròleg, per exemple els treballs de Francisco Raüll (1835), Víctor Balaguer (1865), Antonio Pirala (1868) o Ildefonso Bermejo (1872), entre d'altres, però no les considera creïbles a nivell de continguts.

Estableix una dicotomia entre la població, unes persones són bones i les altres són, seguint l'estil de classificació que utilitza, dolentes. Un conjunt que patí les conseqüències de la revolució de 1835, els «buenos», referint-se indirectament i sense especificar —però essent conscient del context polític actual— als partidaris del pretendent carlí al tron, Carles Maria Isidre de Borbó. No mostra pudor a l'hora d'exposar la seva simpatia i afinitat política cap al bàndol carlí, que són els damnificats per la política liberal revolucionària del partit isabelí que està al poder. Una frase que ressalta la presència rellevant del pensament polític de l'autor en el corpus de les seves obres. «El orden y el imperio de la justicia» és un testimoni de la ferma creença de Barraquer en la figura reial, en aquest cas Ferran VII, i la seva política de restauració eclesiàstica (Bada 2005: 173-174). L'absolutisme dinàstic; l'altar i el tron, la figura del rei i la religió catòlica són els dos postulats que mostren la seva afinitat al reialisme, no com la ideologia amb la que ell es posiciona i defensa, sinó una vessant política que defensa els valors tradicionals, i com es veurà més endavant, les polítiques absolutistes i plenament reaccionàries (Luis 2014: 319-345).

Metodologia

Previ a l'inici del pròleg de *Las Casas de Religiosos*, en les seves primeres pàgines trobem les notes de censura i aprovacions eclesiàstiques que la sancionen l'obra de Gaietà Barraquer i Roviralta; entre elles, destaca la nota de Celestí Ribera i Agustí (Sant Llorenç de Morunys, 1839-Barcelona, 1916), amic de l'autor, amb el que compartiren exili a Vinçà arran de l'esclat de la revolució de setembre de 1869, juntament amb altres eclesiàstics com Jaume Collell, Antoni Estalella i Josep Torras i Bages, amb els que també compartiren tertúlies i afinitat política (Bonet 1984: 446).

Ribera explicita que Barraquer ha utilitzat el mètode social de Le Play per estudiar les cases de religiosos a Catalunya, emprant una cronologia que va des de principis de s. XIX fins a la seva exclaustació i posterior desamortització. Aquesta pràctica de caràcter sociològic comportà una revolució metodològica en el camp de les ciències socials de finals del s. XIX i principis del XX, i també pel que fa al mètode científic, permetent ampliar l'objecte i el camp d'estudi cap a la societat on es viu i els fenòmens que succeeixen (Garayo 2001: 46).

Barraquer i Roviralta aplica a la perfecció el coneixement del mètode Le Play en la construcció de la seva obra, utilitzant eines pertanyents a aquest, com són l'observació, l'entrevista i la construcció de pressupostos (no en el sentit estricte de la paraula, sinó relacions econòmiques que permeten conèixer els béns materials i immaterials de cada casa religiosa). Gràcies a l'aplicació d'aquest mètode hom pot donar a conèixer tota la informació, diversa en múltiples aspectes, referent als eclesiàstics que habitaven en els diversos cenobis del principat. Una informació que permet indagar en les característiques dels diversos ordes i de les comunitats que vivien en els edificis religiosos: la seva arquitectura, els estils artístics dels objectes religiosos que romanien en les diverses instal·lacions (calzes, quadres, retaules, relíquies, etc.), els béns i recursos econòmics que disposaven, el nombre de monjos o frares que hi habitaven, les funcions religioses de la comunitat (si feien tasques de beneficència, instruïen al noviciat, etc.), amb la finalitat de poder contextualitzar la comunitat i el seu nivell de vida cap a la societat en la qual vivien.

La historiografia del s. XIX rebé les influències científiques del positivisme i del seu context, provocant un desenvolupament dels seus postulats metodològics i un canvi conceptual en tota regla. Esdevingué una història subjecta a un mètode, anomenant-se a nivell acadèmic «Escola Metòdica» o «metodicodocumental», amb la finalitat de ressaltar i refermar el seu estatus científic, deixant de banda les característiques de la historiografia tradicional i romàntica (Pujol 2009: 365-366).

Es va prendre consciència de la necessitat de treballar sobre documentació autèntica, i de mirar de desmuntar, amb el que s'anomenava la «ciència històrica», els mites, les mentides i els múltiples errors que s'havien anat acumulant en les narracions i llibres d'història per redactar els «fets verídics» (Massot 2003: 359).

Podem afirmar que Gaietà Barraquer era home del seu temps, plenament influenciat i utilitari dels postulats de l'Escola Metòdica i, sobretot, usuari del mètode social de Le Play. Però també cal tenir en compte les reminiscències presents del pensament romàntic en la metodologia de l'autor. Per exemple, i sense anar més lluny, la utilització de lletres i/o altres imatges procedents de còdex medievals catalans en els inicis de cada capítol o, per altra banda, la lectura i la utilització de títols com *Las ruinas de mi convento* (Patxot 1851) o *Misterios de las sectas ó el francmasón proscrito* (Riera 1864) com a font d'inspiració per a escriure les seves obres, a la vegada que també li serveixen per a extreure noms dels revolucionaris de 1835.

També destacar l'exercici de retorn a l'època medieval que duu a terme a l'hora d'explicar la història i orígens d'alguns ordes religiosos, com per exemple els franciscans, dominics o benedictins, aprofitant l'ocasió per remarcar i ressaltar la devoció cristiana i l'arrelament de la religió en la societat que es descriu, envers l'anticlericalisme contemporani de present en l'entorn de l'autor (Cirujano *et al.*

1985: 60). Així mateix, també posar en relleu l'anàlisi descriptiu dels edificis religiosos i de les restes dels convents i monestirs en cadascun dels articles. Segons Albert Ghanime (2009: 348) aquesta és una de les característiques de la historiografia romàntica, amb una especial fixació per la recerca dels orígens medievals dels monuments i les seves restes arquitectòniques, gràcies a l'impuls i influència que rebé del medievalisme de la literatura del romanticisme.

Els convents caputxins de Mataró, Arenys i Calella-Pineda

L'orde dels Frares Menors Caputxins es va fundar el 1534 per fra Matteo da Bascio i altres franciscans que volien un retorn a les ensenyances de sant Francesc d'Assís. Malgrat ser un orde jove, ràpidament van començar a fundar convents arreu. En el cas català, fou l'any 1578 quan es va fundar a la ciutat de Barcelona un dels seus primers convents. A partir d'aquesta fundació, i durant tot el segle XVII, van seguir-ne d'altres, establint convents a petites poblacions del Litoral i prelitoral català com Mataró i Arenys de Mar; ja al segle XVIII van fundar un convent a mig camí entre Calella i Pineda (Reixach i Puig 1999: 106).

El primer convent que van fundar al Maresme fou el de Mataró. Ja des del 1587 s'havien iniciat les negociacions pertinents per tal de dur a terme aquest establiment mitjançant la cessió d'una ermita dedicada a la Mare de Déu de l'Esperança; el doctor Joan Palau, rector de la parròquia de Mataró, i el pare Joan d'Alarcón viatjaren fins a Roma per demanar l'autorització per poder fundar, rebent-la el cinc de maig de 1587 del papa Sixt V (Rubí 1977: 161). Amb tot, no és fins a començaments del segle XVII quan el capítol provincial dels Caputxins, celebrat el tres de setembre de 1604, va acceptar la cessió de l'ermita, sempre amb la condició que la vila de Mataró es comprometés a finançar l'edificació del convent, a més de mantenir als frares. El 28 d'abril de 1607 el papa Pau V va expedir una butlla mitjançant la qual es ratificava la donació de l'ermita als Caputxins (Rubí 1977: 273-274).

Finalment, la fundació del convent es concretaria l'any 1610 (Reixach i Puig 2009: 96). Amb tot, el 1617, i després de rebre una donació d'uns terrenys situats al costat de l'ermita, es va iniciar la construcció d'un nou convent a causa de la incomoditat de l'original. Finalment, aquesta nova edificació va concloure el 1620 (Rubí 1977: 326-327).

Durant els primers anys del segle XIX, i amb l'ocupació francesa de Mataró, el convent es va convertir en una fortalesa (any 1812); el dos de febrer de 1814 els francesos van abandonar el convent, destruint abans la fortalesa que havien edificat, però respectant el convent i l'església, que només havien quedat malmesos durant un atac de tropes espanyoles el mateix 1812 (Ribas 1935: 28-29). Un cop finalitzada la Guerra del Francès, s'inicià el procés de reconstrucció

del convent, per tal de poder-hi tornar a instal·lar una comunitat de monjos. Amb tot, una part del nou convent fou destruït el 15 de maig de 1823, seguint una ordre d'alguns regidors liberals, els quals hagueren de pagar la reconstrucció del convent per ordre de Ferran VII (Ribas 1935: 32). El 30 de juliol de 1835 el convent era cremat (Ribas 1935: 40), aprofitant-se amb posterioritat els terrenys per construir-hi un cementiri.

Referent al convent d'Arenys, la seva fundació es demanava per part de la població des de feia temps. Aquesta fou acceptada pel capítol provincial l'any 1609, però no seria fins al 1617 quan Onofre Reart, bisbe de Girona, autoritzà els Caputxins per poder fundar-hi (Rubí 1977: 327-328). En un primer moment es van instal·lar a l'ermita de la Pietat, fins que l'any 1618 Antoni Ferrer, diputat de la Generalitat, comprà pels frares un tros de terra per poder-hi edificar un convent. Les obres començaren el 1620, dedicant la capella a la Mare de Déu del Camí o del Bon Viatge (Rubí 1977: 328-329). Arribats al 1632, aquesta nova edificació amenaçava ruïna, motiu pel qual s'hagué de plantejar la construcció d'un nou convent, sent finançat en part pel comú d'Arenys, a canvi que els frares poguessin confessar als seglars durant l'Advent, la Quaresma i durant el Jubileu de la Porciúncula (Rubí 1977: 436-437).

Les obres van durar fins al 1648, quan es va venir la capella, de nou dedicada a la Mare de Déu del Bon Camí, annexa al convent (Rubí 1977: 722). Durant els fets de 1835, els frares van optar per abandonar lliurement el convent el dia dos d'agost. El 1837 tots els béns del convent es van subhastar, mentre que els terrenys i l'edifici conventual es van vendre l'any 1844, edificant-s'hi amb el temps una granja (Serra 1998: 206-207).

Finalment, cal parlar del convent de Calella-Pineda, també conegut com el de les Dues Viles. Aquesta fou l'única fundació durant el segle XVIII. El set d'abril de 1699 l'ajuntament de Calella demanà als Caputxins que duguessin a terme aquesta fundació, establint-se primer un hospici i col·locant-se la primera pedra del convent el 31 de juliol de 1700 (Rubí 1984: 148-149). A començaments del segle XIX la província caputxina de Catalunya va patir una reforma, que va anar encaminada a l'establiment de convents amb una major observança, on poder concentrar els religiosos que aspiressin a una major perfecció de la vida contemplativa.

Un dels convents escollits per a aquest fi va ser el de Calella-Pineda; amb tot, la idea primigènia es veié alterada, atès que finalment el convent es va destinar, l'any 1830, com a casa de novicis (Rubí 1984: 928-929). Després de l'inici del procés desamortitzador el 1835, els monjos del convent de les Dues Viles van aconseguir salvar la biblioteca i que l'edifici conventual es respectés, fugint poc temps després a França la majoria de monjos que s'hi estaven.

El conjunt fou venut l'any 1843 a Salvador Rusiñol, qui va establir-hi un hostel; el 1860 l'hostal es va convertir en una fàbrica de tintorers; finalment, el 1881 els frares Agustins hi van fundar una comunitat (Serra 1998: 209).

El convent de carmelites descalços de Mataró

Durant el capítol general de l'Orde dels Carmelites descalços celebrat el 1587 a Valladolid, el Pare Joan de Jesús Roca, prior del convent de Barcelona, va exposar la necessitat de fundar un nou convent a Catalunya, havent-se triat Mataró com a lloc per a establir-ho. La petició fou escoltada i acceptada, arribant els monjos el cinc de febrer de 1588. Gràcies a l'actuació del rector de la parròquia de Santa Maria, l'orde va disposar ràpidament d'un reguitzell de terrenys intramurs on poder bastir l'església i el convent (Reixach i Puig 2006: 93). L'edifici quedà enllestit aviat, gràcies a l'ajut econòmic del consell municipal de Mataró, dels pobles i viles dels voltants i del rector de Santa Maria (Salicrú / Serrano 2015: 58).

A començaments del segle XVII hi havia bastits tres retaules, així com dues imatges de la Mare de Déu del Carme i de sant Josep; també hi havia diversos quadres, entre els quals destacaven un que representava el naixement de Crist; un altre de la Mare de Déu de la Concepció i un amb una representació de sant Andreu Corsini. L'any 1641 els frares van contractar els serveis del fuster Joan Llobet per bastir un nou retaule per l'altar major (Garcia López 2016: 85). Entre 1650 i 1702 es van anar bastint nous retaules: santa Dorotea (1650); santa Agnès (1680); els de sant Albert i de la Mare de Déu del Carme (1701) i el del Sant Sepulcre (1702) (Garcia López 2016: 87-88). El 1793 s'havia acabat l'ampliació de l'església del convent amb la reforma de la capella del Santíssim Sagrament (projectada el 1770) i amb la construcció de la capella de la Mare de Déu del Pilar. L'any 1793 es van adquirir a Itàlia dos retaules de marbre, que van ser col·locats a aquestes dues noves capelles (Garcia López 2016: 92-93).

Quan va esclatar el procés desamortitzador a l'església del convent hi havia els següents retaules: sant Albert; santa Teresa; sant Joan de la Creu; Sant Crist; Mare de Déu del Carme; Jesús Natzarè; sant Antoni de Pàdua; sant Vicenç de Paül i Mare de Déu del Pilar (Ribas 1935: 13-14).

Durant els mesos de juliol i agost de 1835 es va obligar als frares a abandonar el complex conventual, passant el 1836 a mans del Ministeri d'Hisenda; el 1843 el convent va ser reobert com a capella sufragània de la parròquia de Santa Maria (Salicrú / Serrano 2015: 61). Entre 1850 i 1858, i a causa del creixement de la ciutat, l'ajuntament de Mataró es va adreçar diverses vegades al bisbe de Barcelona per tal que s'aprofités l'església del convent per a

establir-hi una nova parròquia, que va ser creada sota el 29 de setembre de 1867 mitjançant un decret del bisbe (Comellas 2018: 6-7).

La cartoixa de Montalegre (Tiana)

L'origen d'aquest convent és fruit de la unió de dos convents existents amb anterioritat. Els cartoixans havien establert a Sant Pol de Mar un primer convent als voltants de l'any 1269 (Vallés 1792: 179). En paral·lel, fra Arnald de la Torre havia adquirit a la col·legiata de Santa Eulàlia l'edifici on s'instal·laria la cartoixa de Montalegre, que va ser adquirida pels monjos de la cartoixa de Sant Jaume de Vallparadís el 1415 (Fossas 1884: 11). La unió d'aquests dos establiments cartoixans, el de Sant Pol de Mar i el de Sant Jaume de Vallparadís, es va ratificar el 1433 (Vallés 1792: 185), establint-se d'aquesta forma un únic convent cartoixà, el de Montalegre.

Entre 1423 i 1448 hi ha una primera etapa de construcció del nou convent, mentre els monjos s'estaven a un edifici proper, la Conreria. La segona fase de construcció va del 1448 al 1463, sent dirigida la construcció per dos mestres d'obra, que van continuar amb el projecte iniciat per fra Joan de Nea el 1423. L'any 1463 es dona per conclosa la construcció d'aquest nou convent, amb l'establiment dels monjos cartoixans (Pérez 2018: 21-23). Per tal de poder finançar aquestes obres, els monjos van recórrer a la venda dels convents de Sant Pol i Vallparadís, a més de disposar de les rendes generades pel nou convent, i les donacions fetes per particulars (Pérez 2018: 26).

Paral·lelament a la construcció del nou convent, els monjos cartoixans van desenvolupar una expansió territorial i feudal pels territoris del seu voltant, adquirint drets jurisdiccionals i delmes al Vallès Oriental i al Maresme, convertint la cartoixa de Montalegre en un dels senyors feudals més importants de la zona (Pérez 2004: 18).

Entre 1636 i 1680 es va dur a terme la primera ampliació del conjunt, construint-se un segon claustre, a més de la façana de l'església, que seguia un estil gòtic tardà. Ja al segle XVIII, es van dur a terme noves obres al conjunt, tals com la reforma de la sala capitular; entre 1727 i 1736 es va reformar el pati d'entrada a la cartoixa; entre 1736 i 1750 es va edificar l'hostatgeria; finalment, el 1762 es va refer la teulada i els arcs del sostre de l'església (Pérez 2018: 29-30).

Aquestes ampliacions van anar acompanyades amb sengles projectes decoratius. Dos frares cartoixans, fra Lluís Pasqual i fra Joaquim Juncosa van executar diverses pintures per a Montalegre, de les quals només s'ha conservat un fresc que representa el convent i la Conreria, atribuït a Pasqual. A finals del segle XVIII també hi havia pintures d'un altre cartoixà, Gaietà Tegel, qui va pintar diverses teles que es van ubicar a l'església. Fora de l'àmbit cartoixà, destaquen la

sèrie que Antoni Viladomat va pintar amb la vida de sant Bru, així com l'escultura feta per Damià Campeny també representant sant Bru. La majoria d'aquestes obres van desaparèixer durant l'ocupació francesa de 1808-1814 (Pérez 2018: 31).

Un cas atípic: l'Escola Pia Santa Anna (Mataró)

Malgrat que les escoles pies no es van veure afectades pel decret de desamortització de 1835, pel fet de ser entitats amb una finalitat educativa, algunes de les escoles existents a Catalunya van ser abandonades, o van perdre els seus béns. En el cas de la de Mataró, aquesta afectació no va ser tal, ja que va continuar funcionant (Florensa 2012: 90). L'Escola Pia Santa Anna s'havia fundat l'any 1737 després de diversos intents per part de l'ajuntament (ja des de 1707) perquè es fundés a Mataró una escola. Així, entre els anys 1707 i 1723 trobem tota una sèrie de negociacions entre les autoritats municipals i les de l'orde per tal de dur a terme aquesta fundació (Florensa 2012: 15).

El primer d'abril de 1737 arribaven a Mataró els pares Bartomeu Mir i Salvador Llenas per tal de fixar una sèrie d'acords per dur a terme la fundació. No seria fins al 24 d'aquell mateix mes quan es va signar l'acord, obrint les portes la nova escola el dia de sant Esteve (Florensa 2012: 13-14). Amb tot, no és fins al 1739 quan es començaren les obres del nou edifici, que durarien fins al 1754, quan els religiosos es van traslladar definitivament als nous estatges (Florensa 2012: 35-36).

Els convents maresmencs en l'obra del canonge Barraquer

En la seva obra, Gaietà Barraquer recull tota la problemàtica al voltant dels convents dels diversos ordes religiosos existents a Catalunya a començaments del segle XIX, és a dir, recull episodis i esdeveniments ocorreguts al voltant d'aquests entre la Guerra del Francès (1808-1814) i l'inici del procés desamortitzador el 1835. Mitjançant la consulta de documentació, custodiada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó després de 1835, o dels manuscrits de les biblioteques monacals que es van poder salvar, així com documents notariais, la bibliografia disponible, la consulta de diaris com el Diari de Barcelona o la Gaceta de Madrid, i, finalment, amb les entrevistes a persones que vivien o que estaven emparentades amb persones que van viure els esdeveniments al voltant dels convents, el canonge Barraquer va anar teixint la seva obra.

En el cas dels convents caputxins, del d'Arenys i del de Calella-Pineda aporta poca informació sobre aquests. Referent al primer, la informació que aporta és la que va obtenir mitjançant la consulta d'un dels manuals del notari Manuel

Clavillat, així com de documentació de la Província Caputxina; finalment, destaca com a font la senyora Teresa Carol i Llenas (Barraquer 1906: I, 385-389). Quant al de Calella-Pineda, les fonts consultades pel canonge Barraquer s'amplien, ja que va recórrer a informacions extretes de l'arxiu municipal de Calella, facilitades per Albert Giol i Galceran, així com de l'arxiu particular de la casa Teixidor, que havia donat els terrenys per la fundació del convent; també va rebre relacions de diverses persones que van conèixer l'edifici abans de la desamortització, com el cas de Francesc Batlle, el fill d'un dels hortolans del convent, el Pare Segimon Castanyer o el reverend Lluís Martorell (Barraquer 1906: I, 389-391).

Referent als convents existents a Mataró, i començant pel dels caputxins, indica que, durant el Trienni Liberal, el convent va quedar agregat al de Vilafranca del Penedès, mentre que la comunitat de frares va ser albergada a l'Escola Pia de Mataró (Barraquer 1916: I, 1138-1139). Un cop el convent va ser reconstruït, l'any 1824, les relíquies de sant Felicià que s'hi veneraven van retornar-hi (Barraquer 1906: I, 199). Quan es va iniciar el procés desamortitzador, els frares van marxar a cases particulars, i fins i tot alguns van fugir a França. Després de la dispersió de la comunitat, un grup d'exaltats, acompanyats per miquelets provinents d'Arenys i Calella, van calar foc al convent

[...] El fuego fué puesto en la casa, dormitorio, de los mozos, edificio contiguo al convento, y del dormitorio se propagó al cenobio. Más tarde lo que las llamas dejaron en pie lo arrasó la piqueta. (Barraquer 1906: IV, 202)

El 22 de juliol de 1844, Antoni Josep va comprar a l'estat les propietats rurals del convent, havent-se salvat del convent les relíquies de sant Felicià, una imatge del Sant Crist i dues escultures que representaven a sant Lluís rei i a santa Isabel (Barraquer 1906: IV, 202-204). De nou, el canonge Barraquer va recórrer a diverses fonts per tal de poder elaborar el capítol dedicat als caputxins de Mataró. Una de les persones entrevistades per Barraquer va comentar, referint-se als exaltats que van cremar el convent que

[Un anciano liberal] que en Mataró vio a estos aspirantes a miqueletes, ponderábame su aspecto de perdidos, gitanos, patibularios, armados de pistolas y navajas. (Barraquer 1906: IV, 202)

Pel que fa al convent de Sant Josep, durant el Trienni la comunitat va créixer perquè se'ls va agregar la comunitat de Vilanova. Amb tot, i malgrat haver-se salvat en un primer moment gràcies a les proclames constitucionals del prior del convent, la comunitat va ser dissolta, enviant als frares a Llorca i altres parts d'Andalusia fins que van poder retornar a la ciutat (Barraquer 1916: I, 1182-

1183). El retorn, però, no va estar lliure de polèmica, atès que, tal com recull el mateix Barraquer

[...] De este regreso de los carmelitas a su claustro nos certifica un oficio del Vicario General del Obispo, muy digno de ser considerado, no sólo por lo que toca al presente convento, sino porque manifiesta la repugnancia, y aun renitencia, de los superiores regulares de entonces a admitir en sus conventos a los frailes que en los días de la borrasca se secularizaron (Barraquer 1916: I, 1183)

Quan s'inicia el procés de desamortització el 1835 els frares, veient a les torbes concentrant-se davant del seu convent, decideixen abandonar-lo i refugiar-se a les cases veïnes. Un cop han acabat d'abandonar-lo, un veí demanà tapiar-lo, però si va acabar instal·lant una companyia de voluntaris liberals, que van fer servir el refetor com a caserna. (Barraquer 1906: IV, 289-290). Per tal d'elaborar aquest capítol, Barraquer va entrevistar a Manuel Borràs, qui l'informà sobre el període del Trienni, així com al reverend Josep Fornells, rector de Calella, la senyora Josefa Cruixent i Lluís Llauder, qui l'informà sobre l'estat de la comunitat.

Referent a la cartoixa de Montalegre de Tiana, informa que durant la Guerra del Francès va patir atacs i saqueigs per part de les tropes franceses, però que un cop finalitzat el conflicte la comunitat va retornar-hi (Barraquer 1916: I, 129-130). Durant el Trienni la comunitat va ser dissolta, repartint-se els mobles per diverses cases de Tiana i quedant-se el bisbe de Barcelona els objectes litúrgics (Barraquer 1916: III, 793). Coincidint amb un brot de febre groga el 1821, i aprofitant que el convent havia quedat abandonat, aquest va ser fet servir com a «habitación de fugitivos pobres» (Barraquer 1916: I, 795).

A l'iniciar-se el procés desamortitzador de 1835 el convent va començar a patir una sèrie d'atacs, sent el més destacat el del dia sis de juliol, quan un grup armat hi va intentar entrar, però finalment es van acabar retirant després d'haver robat fruites i verdures de l'hort (Barraquer 1916: III, 318). Cap a finals de juliol el prior, veient que la situació de la comunitat era insostenible, es va decidir a repartir diners entre els monjos i els germans llecs per tal que poguessin marxar. Finalment, entre els dies 26 i 27 de juliol les autoritats locals, juntament amb la milícia nacional, es van decidir a ocupar el monestir, però això no va evitar que el mateix dia 27 s'iniciés el saqueig i posterior crema del convent (Barraquer 1916: III, 319-320).

Pel fet de ser el convent més proper a Barcelona dels que hi havia al Maresme, el canonge Barraquer hi pogué anar de visita diversos cops. Així ho fa constar en la seva obra, quan explica que l'any 1860 el visità per primer cop, poc abans que s'iniciés la restauració d'aquest. D'aquesta visita comenta que:

[...] vi los sillares de los muros y las filas de las piedras, raiz de los aristones, bien que éstos, destruidos por el fuego de 1835. habían perdido toda la parte que brotaba del nivel del muro. (Barraquer 1906: I, 216)

També tractà de la venda del patrimoni de la cartoixa després de 1835:

En Tiana he oído de dos distintas bocas el rumor de que unos años después del incendio fueron vendidos a un francés los escombros resultantes del fuego de una capilla, que parece si era el Capítulo. Que el francés pagó muy bien, quizá en 200 duros, los sacos de escombros, de los que, llevados a Marsella, sacó el quintuplo. Que esto dio lugar a la fundación en Marsella de una fábrica de explotar escombros, la que subsistió después muchos años. A cuya noticia me añadía un platero tianés que el subido precio y valor de los tales desechos se explica por dos circunstancias, a saber, porque en Montalegre todo lo del culto brillaba por su riqueza, y porque en la época de la construcción de sus retablos las planchas de oro para dorar tenían un grueso extraordinario en razón del atraso de la industria, que ni sabía adelgazarlas como hoy, ni se atrevía a mistificarlas. (Barraquer 1916: III, 334)

Referent al saqueig i crema del convent, el canonge Barraquer també va recollir algunes notícies explicades per gent de Tiana. Així, per exemple, recull que els liberals de Tiana deien que dintre el convent només es dedicaven a «mantener gandules» (Barraquer 1906: I, 238). Respecta la biblioteca del convent, comenta com aquesta «no podía excitar la atención y codicia», però que, amb tot i això, va quedar afectada en tant que es van fer servir els fulls dels llibres com a combustible pel foc o bé per «envolver tocinos» (Barraquer 1916: III, 329). En la seva narració del saqueig també comenta algunes «impiedades» que van tenir lloc durant aquells dies. Una de les que li cridaren l'atenció va ser el fet que algun dels milicians va donar a menjar carn a una imatge de sant Bru, fundador de l'orde, «manjar que el Santo tenía prohibido a sus monjes». També comenta com un milicià, que segons les relacions que havia rebut Barraquer, havia clavat la seva baioneta als ulls d'un Sant Crist. Aquest mateix milicià continua narrant el canonge, mentre treballava obrint un pou, va col·locar un petard per fer la seva feina, però aquest petard no va esclatar fins que, passat un temps que l'havia encès, el milicià anà per revisar si la metxa no havia acabat de cremar. Fruit de l'explosió una roca li va destrossar la cara, deixant-lo cec. Barraquer recull que el milicià comentava que aquest accident havia estat un càstig diví (Barraquer 1916: III, 329).

També realitza comentaris sobre les obres artístiques presents al convent que s'havien perdut. Així, comenta com, a l'atri del convent, hi havia una capella dedicada a la Mare de Déu del Roser, dintre la qual hi havia les tombes dels benefactors del convent. Comenta que hi havia un retaule que, «aunque barroco,

llamaba la atención por el buen gusto que lo dibujó». Continuant amb la descripció de l'atri, comenta que a la part occidental hi havia una imatge de la Puríssima «cuajada de adornos del peor barroco». Finalitza la descripció de l'atri descrivint la capella dedicada a Sant Josep, feta amb «estilo corintio [...] de buen gusto». Comenta també que la imatge del sant era obra del «cincel del eminente Campeny» (Barraquer 1906: I, 219).

A l'hora de descriure les sensacions que pot arribar a provocar el convent en la persona que el visiti, Barraquer adverteix al lector, amb un to força romàntic que

El completo silencio del cenobita, el cementerio colocado en un ángulo del claustro mayor, el lema del reloj del muro del templo, visible desde todo el monasterio, que dice: quizá sea esta tu última *hora*, las efigies de los santos en todas las puertas de las celdas, sus ascéticas inscripciones y las continuas oraciones y meditación, completan el cuadro de la atmósfera moral en que vive el cartujo, y del celestial espíritu que le debía animar. Si quien lee estas líneas no fía en mis dichos, suba al monasterio; todavía, por suerte, restaurado, está en pie: pasee solo por aquellos claustros, y le aseguro que, si los vicios ó la incredulidad moderna no han ahogado en su pecho todo sentimiento de piedad, sentirá el severo y al par agradable olor de las soledades de los primeros eremitas, la dulzura del apartamento del mundo sentirá la presencia de Dios. (Barraquer 1906: I, 223)

Finalment, referent a les Escoles Pies, Barraquer les resol en diversos punts de la seva obra, no hi dedica capítols temàtics com a la resta d'ordes religiosos existents a Catalunya. Així, es limita a comentar el nombre de centres que tenien l'any 1835 (10 en total), i a explicar que no havien estat perseguits ni durant la Guerra del Francès, ni durant el Trienni Liberal, ni per la desamortització de 1835. Per a Barraquer aquest és el motiu que *aún subsistent las casas antiguas*, i que, si han experimentant qualsevol canvi *ha sido para mejorar*. Per aquest motiu, diu que omet el capítol que n'hauria de tractar i convida al lector a anar a cadascuna de les escoles per a fer-ne inspecció (Barraquer 1906: I, 577).

BIBLIOGRAFIA

- BADA (1983): Joan Bada, *El seminari conciliar de Barcelona (1868-1982)*. Barcelona: Seminari Conciliar de Barcelona.
- (2005): Joan Bada, *Història del cristianisme a Catalunya*. Vic: Eumo.
- BARRAQUER (1906): Gaietà Barraquer i Roviralta, *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, 2 vol. Barcelona: Impremta de Don Francisco Altés y Alabaut.

- (1916): Gaietà Barraquer i Roviralta, *Los religiosos en Cataluña en la durante la primera mitad del siglo XIX*, 4 vol. Barcelona: Impremta de Don Francisco Altés y Alabut.
- BONET (1984): Joan Bonet i Baltà, *L'Església catalana, de la Il·lustració a la Renaixença*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984.
- BONET / MARTÍ (1990): Joan Bonet i Baltà / Casimir Martí i Martí, *L'integrisme a Catalunya. Les grans polèmiques: 1881-1888*. Barcelona: Editorial Vicens Vives, 1990.
- COMELLAS (2018, juny): Joan Comellas i Baulenas, «150 anys de la parròquia de Sant Josep de Mataró. Una mirada als orígens», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 121, p. 5-14.
- CORTÈS (2017): Albert Cortès, «Gaietà Barraquer i Roviralta», dins D. A., *Diccionari d'historiadors de l'art català, valencià i balear*. En línia: <https://dhac.iec.cat/dhac_p.asp?id_personal=889> (consulta: 01-11-2020).
- CIRUJANO / ELORRIAGA / PÉREZ (1985): Paloma Cirujano Marín / Teresa Elorriaga Planes / Juan-Sisinio Pérez Garzón, *Historiografía y nacionalismo español (1834-1868)*. Madrid: CSIC. Centro de Estudios Historicos.
- FLORENSA (2012): Joan Florensa, *Escola Pia, 275 anys a Mataró*. Mataró: Escola Pia Santa Anna.
- FOSSAS (1884): Modest Fossas Pi, *Memoria descriptiva de la cartuja de Montalegre*. Barcelona: Tipografia de la Casa de la Caridad.
- GABERNET (1987): Joan Gabernet, *Josep Torras i Bages, bisbe de Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- GARAYO (2001, gener): Jesús M. Garayo Uruela, «La recuperación de Frédéric Le Play». *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 93, p. 27-59.
- GARCIA LÓPEZ (2016): Ruth Garcia i López, *La destrucció del patrimoni artístic durant la Guerra Civil (1936-1939). L'exemple de l'església de Sant Josep de l'antic convent de frares carmelitans descalços de Mataró*. (treball final de màster inèdit).
- GARCIA ROVIRA (1989): Anna Maria Garcia Rovira, *La revolució liberal a Espanya i les classes populars (1832-1835)*. Vic: Eumo.
- GHANIME I RODRÍGUEZ (2009): Albert Ghanime i Rodríguez, «Historiografia romàntica», dins Antoni Simon (dir.), *Tendències de la historiografia catalana*. València: Publicacions de la Universitat de València, p. 345-350.
- MANRESA (1998): Valentí Serra de Manresa, *Els framenors caputxins a la Catalunya del segle XIX. Represa conventual, exclaustracions i restauració (1814-1900)*. Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya.

- MANENT (1998): Albert Manent i Segimon, «Gaietà Barraquer i Roviralta», dins D. A., *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*. Barcelona: Editorial Claret.
- MASSOT (2003): Josep Massot i Muntaner, *Església i societat a la Catalunya contemporània*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MUNTANYOLA (1976): Ramon Muntanyola, *Vidal i Barraquer. Cardenal de la pau*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- OLLÉ (1993): Josep Maria Ollé Romeu, *Les Bullagues de Barcelona durant la Primera Guerra Carlina: 1835-1837*, vol. I. Tarragona: El Mèdol.
- PATXOT (1851): Ferran Patxot i Ferrer, *Las ruinas de mi convento*. Barcelona: Librería Histórica.
- PÉREZ (2004): Xavier Pérez Gómez, *La cartoixa de Montalegre. Drets feudals i conflictes jurisdiccionals (1415-1602)*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana.
- PÉREZ (2018): Xavier Pérez Gómez, *Notes històriques de la cartoixa de Montalegre. Història, tradició i llegenda*. Lleida: Pagès editors.
- PIJOAN (1929, novembre): Josep Pijoan, «De com la taula del mestre Alfonso, de Sant Cugat, va venir al Museu de Barcelona», *Gasetta de les Arts* (segona època), 3, p. 3-4.
- PUIGVERT (1999): Josep Maria Puigvert i Solà, «Gaietà Barraquer i Roviralta», *Diccionari d'història de Catalunya*, Barcelona: Edicions 62, p. 104-105.
- PUJOL (2009): Enric Pujol Casademont, «Positivisme historiogràfic», dins Antoni Simon (dir.), *Tendències de la historiografia catalana*. València: Publicacions de la Universitat de València, p. 365-375.
- REIXACH (1999, novembre): Ramon Reixach i Puig, «Alguns apunts de la vida dels caputxins a Mataró», *XVI Sessió d'Estudis Mataronins*, p. 105-110.
- REIXACH (2006): Ramon Reixach i Puig; *Els pares de la República. El patriciat urbà a la Catalunya urbana moderna. Mataró s. XV-XVIII*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana.
- RIBAS (1935): Marià Ribas i Bertran; *Dos convents mataronins desapareguts el 1835*. Mataró: Impremta Minerva.
- RIERA (1864): Mariano Riera i Comas, *Misterios de las sectas secretas o el francmasón proscrito*, 4 vol. Barcelona: Imp. Hispania de Vicente Castaños.
- RUBÍ (1977): Basili de Rubí, *Un segle de vida caputxina a Catalunya*. Barcelona: Caputxins de Sarrià.
- RUBÍ (1984): Basili de Rubí, *Els caputxins a la Barcelona del segle XVIII*. Barcelona: Caputxins de Sarrià.
- SAGARRA (1999): Josep Maria de Sagarra, *Memòries*. Barcelona: Edicions 62.
- SALICRÚ / SERRANO (2015): Gener Salicrú / Alexis Serrano, *Mataró Barroc: Història i art dels segles XVII i XVIII*. Mataró: Ajuntament de Mataró.

- SERRA (2003): Francesc Serra i Sellarès, «Gaietà Barraquer i Roviralta», dins *Diccionari d'historiografia catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- TASIS / TORRENT (1966): Rafael Tasis / Joan Torrent, *Història de la premsa catalana*. Barcelona: Editorial Bruguera.
- VALLÈS (1792): Josep de Vallès, *Primer Instituto de la Sagrada Religión de la Cartuxa. Fundaciones de los conventos de toda España*. Barcelona: Mateo Barceló impresor.
- VERGÉS (1992): Tomàs Vergés, *Santa Maria del Pi i la seva història*. Barcelona: La Formiga d'Or.
- VIVES (1972): Josep Vives Gatell, «Cayetano Barraquer Roviralta», dins D. A., *Diccionario de historia eclesiástica de España*. Madrid: Consejo Superior Investigaciones Científicas. Instituto Enrique López.
- ZARAGOZA (2007): Enric Zaragoza Pascual, *Recull de documents i articles d'història guixolenca*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.